

Tuolla puolen tarinaa alkaa ääni – Keijo Virtasen *Leimuavasta hiljaisuudesta* ja sen lukemisesta¹

Jonimatti Joutsijärvi

Kirjoitan tässä Keijo Virtasen *Leimuavasta hiljaisuudesta* (Sharda 2001), jonka useimmat kirjastot luokittelevat runoudeksi ja josta on poimittu edustava otos 2000-luvun kokeellisen runouden antologiaan *Vastakaanon*. Merkittävänä pikkuseikkana *Vastakaanon* jättää valikoimistaan katkelmista pois niiden otsikon eli järjestysnumeron. Onko *Leimuava hiljaisuus* runoutta vai proosaa saattaa olla teoksen kannalta epäolennainen kysymys – samoin kuin kysymys siitä, onko se kokeellista vai ei. Kirjoitan siitä kuitenkin tässä yhteydessä ”suomalaisena kokeellisena proosana”. Mitä ylipäätään voi pitää proosan ja runon erona tai rajana? Miksi Henri Michaux’n höyhenet ovat proosarunoja eivätkä lyhytproosaa niin kuin Daniil Harmsin sattumat? Miksi Franz Kafkan proosapätkät eivät ole runoja tai Maila Pylkkösen avoimet kuvitelmat esseitä? *Leimuavan hiljaisuuden* kaltaiset kirjat ovat kaiken aikaa tuolla rajalla ja sen molemmilla puolilla.

Olen alkanut vierastaa termiä kokeellinen taiteesta puhuttaessa, sillä kokeellisessa taiteessa hypoteesit ja tutkimuksen päämäärät harvoin ovat esillä. Mitä kokeita taideteos tai taiteellinen työskentely suorittaa? Ovatko ne kokeita ei-mitään-varten? Useimmiten eivät, sillä ei-mitään olisi jo täsmällinen ja varsin haastava päämäärä. Kenties pitäisi puhua kokeilevasta taiteesta. Kokeileva ei implikoi samantasoista tietoista päämäärää kuin kokeellisuus.

Voi sanoa, että *Leimuava hiljaisuus* toistaa tiettyjä kokeita ja toiset esiintyvät siinä yksittäisinä tehokeinoina. Kuten tieteessä, taiteessakin kokeiden toisto luo konventioita. Konventiot luovat käsityksiä, maailmankuvia, elämäntapoja. *Leimuava hiljaisuus* kokeilee ja toistaa ilmaisullisia tapoja, jotka ovat ominaisia juuri sille. Se on yksityiskohdiltaan ja kokonaisuudeltaan erityinen kirja.

Suorin tapa osoittaa teoksen erityisyys on lainata sitä:

57

Kodittomia alkaa jo asettua aukion reunoille, kun tulet hallintopalatsille, mahtavaa mattoa kerätään juuri pois, ja kompastut, kun sitä vetäistään kohdaltasi. ”Esiytstänne

¹ Essee käyttää materiaalinaan aiempaa kritiikkiäni *Leimuavasta hiljaisuudesta* (”Tuolla puolen tarinaa alkaa ääni”, *Nuori Voima* 4/2006).

ei enää käsitellä”, esittelijä kertoo, mutta vie sisään sivuovesta: ”Monet viettävät täälläkin vuotensa, opastettuina, valoja sytytetään, vaieten ojennetaan tuoksuva paperia valittavaksi, kyniä ja tekstinkäsittelylaitteita, pienoiskokoisia tietokoneita, joilla voi kirjoittaa sohvalta lojuen, keskusarkistoon yhteydessä olevia laitekokonaisuuksia säädettävine pöytineen ja istuimineen, sulkakyniä ja siroin säihkyvin korkein varustettuja mustepulloja, mitä terävimpiä sulkia, kuula- ja tussikyniä, joiden musteen arkistointikelpoisuus on taattu tuhanneksi vuodeksi, vaikka ne vietäisiin päiväntasaajan kirkkaimpaan auringonvaloon. Virvokkeita kannetaan, ja jos kertomusta ei kannata lopettaa ennen yötä tai väsymystä, vuode valmistetaan ja yöpöydälle asetetaan yöasut, pyyhkeet ja saippuat, joiden materiaalista, valmistuksesta, valmistajista, välittäjistä ja käytöstä kerrotaan läheteissä. Kerrotaan, että monet viettävät vuotensa vehkeilemättä, kirjoittaen esityksensä mitä täydellisempään muotoon ja vastaavasti viestejä omaisilleen ja tutuilleen”, hän opastaa ja tarjoaa kaikenlaista, mitä on jäänyt varhaisemmista vierailuista. Hän herättää jo levolle vetäytyneet kokit uunien ja patojen ääreen, juokсутtaa keittiön komeroista parasta pöytään ja huolehtii, tuodaanko kaikkea kylliksi. Yrität estellä tällaista vaivaa, ja tällaiseen aikaan, mutta kuulet, ettei tämä mitään, hänhän asuu tässä aivan vieressä. Kiität ja kerrot että vastaanotosta vastalahjana hän voi nyt esittää toivomuksen, ei vain itselleen, vaan niin, että se toteutuu myös kaksinkertaisena naapurille! ”Voi, tämä on liiallista”, mies miettii ja pyörii vaivaantuneena, luikahtaa lopulta keittiöön ja vetäisee sieltä suuren veitsen: ”Iske tällä minulta silmä!

Absurdin draaman maailma, johon lainaukseni päättyy, jätetään silleen. Tapahtumallista jatkumoa henkilöhahmojen tai ihmissuhteiden tasolla *Leimuavassa hiljaisuudessa* ei ole.

Teoksen erityisyyden voi myös kuvata kertomalla miten poetiikka tuntuu lukukokemuksessa. Kuvaus on käännös. Pystynkö ilmaisemaan kuvauksella sitä avointa, mutta kaoottista tajuntaa subjektin takana, joka parhaimmillaan *Leimuavassa* tuntuu?

Leimuava hiljaisuus luotaa kaunokirjallisuuden aluetta, jota voi kutsua vapaaksi kirjoitukseksi. Maila Pylkkönen puhui omien puheenomaisten, pitkien proosarunojensa yhteydessä vapaista

kuvitelmista, jollaiseksi *Leimuavan hiljaisuudenkin* voi ongelmitta nimetä. Paljonkaan sen kaltaista Pylkkönen tosin ei kirjoittanut. Kirjan proosa on prosessivirkettä, hyvin usein poeettista luettelointia koskaan pysähtymättömistä kohteista. Se on imaginaarinen dokumentti: tapaukset siinä ovat valtaosin fiktiivisiä, mutta prosessit, joita tapaukset kuvaavat, varsin todellisia.

Pylkköseen *Leimuavan hiljaisuuden* estetiikan yhdistää kirjoitusaktin paljaus, rytmin vuolaus, tekstien pituus ja alttius ohilyönneille ja harha-askelille. Laajuudessaan teos tuo mieleen myös Ashberyn *Vuokaavion* ja Aronpuron *Tasanko 976:n*. Ashberyn, Pylkkösen ja Aronpuron pitkistä runoista *Leimuavan hiljaisuuden* erottaa sen erilainen suhde kirjoittavaan minään: *Leimuava hiljaisuus* vain harvoin päästää lukijaa kirjoittajan lähelle, eikä se sisällä juurikaan päiväkirjanomaista tai omakohtaiseksi kuviteltavaa kerrontaa. Ashberyn *Vuokaavion* yksinolon ja päivien kulun kirjoitus eroaa *Leimuavasta hiljaisuudesta* siinä, että Virtasen yksinolo on auki olemista ja miltei subjektitonta, Ashbery tuntuu sisäänpäin kääntyneeltä. Aronpuron ja Pylkkösen arkis-myyttisistä mietteistä Virtanen taas eroaa sillä, että arki näyttäytyy vuolaana viestien ja ihmisten vaihtovirtana, ei kotitalouden, vaan vähintään maakunta- tai kansantalouden laajuisena. Virtanen pyhittää tämän virran joksikin ihmisen ylittäväksi voimaksi. *Leimuava hiljaisuus* yleistää yksityiskohdista valtavia näkymiä, ikään kuin istuttaisiin kaupungin korkeimmalla kohdalla tai helikopterissa katselemassa hyörinää.

Keijo Virtasen kirjoitus on nopeaa improvisaatiota, joka lepää vakuuttavan ja itseään korostamattoman kielellisen huomiokyvyn urkupisteellä, jatkuvalla äänellä, joka kutoutuu lukijaan hiljaisuudeksi. Kutoutuu, jos antaa myöten – muutoin tautologinen virkkeiden tulva stimuloi tai turhauttaa lukijan pois kirjan loputtomuuden mahdollisuuksista.

Leimuavaa hiljaisuutta on helpoin lukea selaten katkelmia katkelmista. Tai junassa, pitkällä matkalla alusta loppuun hyppäämättä riviäkään.

Keijo Virtasen vuonna 2001 ilmestynyt *Leimuavaa hiljaisuus* on 2000-luvun aliarvostetuin runoteos. Sen löytää hyvistä kirjastoista tai suoraan Sharda-kustannukselta. Virtanen debytoi novellistina 1977, kirjoitti myös romaanin, mutta ei ryhtynyt päätoimiseksi kirjailijaksi. Hän on sen jälkeen tehnyt kirjallisuustiedettä, musiikkia ja kirjoittanut mm. matkakirjoja.

Leimuava hiljaisuus on estetiikaltaan kunnianhimoinen – laajuutensa vuoksi se ei voi olla täysin spontaania itseilmaisua, vaikka muuten kenties olisikin. Miten kuvata sen poetiikkaa, tehdä sen

estetiikkaa näkyväksi? En tiedä *Leimuavalle hiljaisuudelle* kovinkaan läheisiä kirjallisia sukulaisia. Lähin vertailukohta katsannossani on Godfrey Reggion elokuva *Koyaanisquatsi - Life out of balance*, visuaalisuudessaan häkellyttävä länsimaisen sarjatuotantokulttuurin ja tuhon enteiden kuvaus. Molemmilla on pitkän kertomuksen kuoret, mutta ei juonta. Olemisen muodottomuutta ei järjestetä kertomukseksi. Puhumisen teko *Leimuavassa hiljaisuudessa* on jatkuvaa tyhjyydestä poistumista ja sinne palaamista, syntyy yhteydentuntu muinaiseen ja vieraantunut ulkopuolelta katsomisen tunne. Tyhjä tila kertomusten välillä ja sisällä on *Leimuavan hiljaisuuden* paikka. Siitä puuttuu *Koyaanisquatsin* moralismi, kameran valvonta, eikä se tyrkytä kulutuskritiikkiä ja tietoisuutta nyky maailman absurdiudesta, vaan ennemminkin ihastuu tarinaloisiin ja tarinallisiin sivutuotteisiin, joita oravanpyörän pintojen välistä tipahtelee kaikkialle. Kameran näkökulma on ulkopuolinen ja juuri siten poliittiseen tilanearvioon osallistuva – ulkopuolinen hahmo, kertoja tai kulkija, *Leimuavassa hiljaisuudessa* ei kenties ole vähemmän kriittinen, mutta mielikuvitus, jonka läpi se suodatetaan, on huomattavasti sallivampi kuin kameran linssi. Imaginaarinen dokumentti ei ole tässä tapauksessa satiirinen. Mielenmaiseman komponenttien sarjatuotanto, jollaista *Leimuava* kuvaa, on todellisuudessa raadollisempaa kuin Virtasen kirjassa. Toisaalta raadollisuus on yhtä unohdettua todellisuudessa kuin Virtasen kirjaa lukiessa.

”Kirja ei lukemalla loppu” julistaa teoksen takakansi suurin kirjaimin, eikä sitä voikaan lukea loppuun, se on tarinan alkamisen tarinaa ja metakirjoituksen ristikuulustelua. Tulijoita riittää joka suunnasta. Jokin ohittamaton raikkaus ja ikkunoiden avaamisen tunnelma vallitsee *Leimuavassa hiljaisuudessa*. Kerronnan suunnat muuttuvat kuin tuulensuunnat, ajelehtiminen on kivutonta mutta oikukasta. *Leimuavaa hiljaisuutta* voi lukea jonkinlaisena hartauskirjana, sieltä täältä, joka aamu vähän. Jos teoksen aikoo lukea kerralla, suosittelen lukupaikaksi junaa: yön lävistävää matkaa Kemijärveltä Jyväskylään.

Nyt kun *Leimuava* on jo 13 vuotta vanha, onko sen lukeminen toisenlaista kuin ennen?

Sen erityislaatuisuus ei ole huvennut – tällaisia kirjoja ei ole useita.

Väitin kritiikissäni *Leimuavaa* runoelmaksi, jota rakenteensa puolesta kuitenkin kuvaa parhaiten termi runosarja. Yhtä hyvin sen voi väittää romaaniksi. Eikä se tältä osin eroa monista proosallisista runoteoksista, joita sen jälkeen kirjallisessa julkisuudessamme on – sallittakoon ilmaus – vilissyt.

Leimuava hiljaisuus koostuu sadastaseitsemästä kirjoituskatkelmasta. Tekstit ovat usein sivunmitan ylittäviä. Puhujan lähes täydellinen itsekeskeisyyden puute leimaa koko teosta. Puhuja ei ole oikeastaan millään tavalla arvaamaton, vaikka ei pysykään paikallaan. Paikka on sen verran laaja ja korkealla, että mikään ei tarvittaessa jää näkemättä. Esineet, lappuset, joita teos vilisee, eivät ole esineitä, vaan merkitystalouden virtausta, unia ja kuitteja, ostoslistoja,

jotka kulkeutuvat ihmisten ruumiillisen läsnäolon saavuttamattomiin, toisten ruumiiden ja toisten mielen kynnyksille, tarttuvat jalkapohjiin ja miellelyhtymiin. Puhuja kulkeutuu näiden viestin matkassa – siksi sen täytyy olla melko huomaamaton ja laiha. Pääosaa esittävät usein ”jokainen”, ”jotkut” tai passiivi-monikko, joka sijaitsee toistojen ja aikomusten monikerroksisessa ja pettävässä ajassa, runossa 82: ”Tarvitaan valmiisiin rivitiloihin suunniteltuja malleja/tai rinnakkaisia tarinoita, joissa kivien muotoilemisen, tiilien polttamisen, puun kaatamisen tai vanhalla paksuteräisellä puukolla tapahtuvan kynän teroittamisen avulla osoitetaan kunnollinen kohta, jossa alkaa, tai paremminkin, missä pysähtyä --”. ”Aloitetaan ääni, vieras niin kuin itsekin olet vieras, vain siksi jotta erottaisitte, kuinka hiljaisuutta soitetaan.”

Seuraava runo voi olla käsittämätöntä yhteisöllisen kirjoittamisprosessin laukkaa haisevissa huoneissa: ”Pilviin pyrkivissä pyhätöissä ei hetkenkään hiljaisuutta, kun yhtä ja samaa merkkiä kääritään kiireellä mahdollisimman moneen tarinaan: näin sen luvataan moninkertaistuvan, muuttuvan muuksi - -”

Kaikkialla vallitsee puheen omalakinen rytmi. Voisi sanoa, että Virtasella on hyvä luetteloiva virke.

Mutta kuvaus on riittämätön.

Paikoittainen ilmaisun suttuisuus ei häiritse, riemukas syöksyily kantaa sen yli voimalla ja naiiviudella. Ainoa selvästi hankala muodollinen seikka on alkusointuisuus ja kirjaimeen tai äänneeseen ihastuminen, jota olisi voitu viedä pidemmälle. Useimmiten se on huomaamattomuudessaan ilmavaa: ”Älä ääntäsi säästä, täällä ei totta talleteta”, välillä ilmeistä ja kömpelöä: ”tähän voi tulla, toiminnan teeksi,/ voimistu veeksi”.

Ilmaisut ovat lyhyitä ja tulevat kevyesti kuin liukuhihnalta, rosoineen ja virtoineen. Jos pidempää puhetta tai ajatuskulkua aikoo ilmestyä, alkaa toinen ajatus kesken ensimmäisen, joka ei koskaan ilmesty pisteelle. Toisinaan törmää yllättävään säejakoon, tavuviivoja ei ole niin kuin proosassa: rivit ovat täysiä, mutta eripituisia. Virkkeet ovat pitkiä, koostuvat pilkkujen halkomista lyhyistä lauseista. *Leimuava hiljaisuus* tuottaa toisaalta mielikuvan puheen lineaarisuudesta, toisaalta vahvana ovat teoksesta löytyvät monikerroksiset sisäiset toistot, etäisyyteen heijastuvat syklit, ehkä niin suuret, ettei niitä voi hahmottaa ihmisen aisteista tai ajantajusta käsin. Teos avaa yksityiskohdista ja niiden mahdollisuuksista laajuutensa ja universaaliutensa – usein yksityiskohdat eivät ole kulttuurisidonnaisia ja ne voisikin kuvitella Intiaan tai Suomeen, joskus taas on ilmiselvästi kyse suomalaisesta maailmasta. Kielellisen tilan tuntu tuo mieleen Rekolan, vaikka Virtanen onkin enemmän vuolas kuin aforistisen vuoleva.

Teos luo ympärilleen tai etsii sisältään ikuisen ainutkertaisuuden maailmaa, jossa ”Mielessä esiin juuri kääntyvä, soivaa kohtaa yritetään havaita - -”, tai ”silmänräpäykselliset ajat kestävät

ikuisuuksia.” Kaikkialla on aina preesens, siksi jossakin yllättävä aikamuodon vaihdos pysäyttää voimakkaasti. Puhe ikuisuudesta ei tunnu lainkaan hankalalta tällaisessa kaiken peittävässä puheen tulvassa: teoksen lukemisen tila kehkeytyy vähitellen ja avartuu. Ehkä tämän vaikutelman keskeisyyden vuoksi – siksi että nautin siitä, koska janoan avartuvaa ja kehkeytyvää runoutta, jollaista ei melkein missään ole! – ja tekstin aiheista pois eksyttävyyden vuoksi en kokenut teosta kovinkaan yhteiskuntakriittisenä, kun luin sitä ensikertoja. Mutta joillakin katkelmilla on jopa protestilaulun sävy ja monet tekstit ovat ainakin kommentteja yhteiskunnasta.

Välillä puhutellaan lukijaa tai käväistään arkisessa dialogissa, mutta silloinkaan ei virta paljoa pysähdy. Löytyikö tässä uusi ystävä, alkoiko kertomus? Tarinaa kaiken hullutuksen taustalla voi uumoilla, mutta ei sitä koskaan lopulta löydy. Olisi kai mahdollista kirjoittaa se tarinankerronta, jonka piilevää ja tauoissa ilmenevää hiljaisuutta Virtanen kartoittaa. Luultavasti näitä kertomuksia on jo kaikkialla. On vaikea sanoa onko teoksessa turhaa puhetta: se nostaa esiin tyhjyyden merkityksellisyyden ja funktionaalisuuden: ilman tilaa ei ole tekoja, ilman valkoista sivua ei mustia merkkejä voi lukea, ilman loputonta viestintää ei ole yksittäistä lukukokemusta. Kömpelö äänneistä intoilukin naiiviudessaan oikeastaan korostaa tyhjyyden ja avaruuden merkitystä. Miten naiivius suhteutuu tyhjyyteen ja tilaan? Antaa tilaa? ...ihmetykselle?... ellei supista oletettuun – tekeekö *Leimuava* niin? Se tekee molempia.

Johonkin kappaleeseen tai lauseeseen voi yllättäen törmätä uudestaan toisaalla kirjassa, toistoa voi seurata läpi teoksen, ilmaisuista löytää outoa tuttuutta. Teoksessa on useita kohtia joiden toisto ja rytmi sopivat alkuvoimaisuuttaan hyvin ääneenlukemiseen, ja olenkin toisinaan esittänyt joitakin sen tekstejä. *Leimuavan hiljaisuuden* puhe on kauttaaltaan ilmavaa ja kevyttä: syyt ja seuraukset sulavat ja miltei mikään lause ei yksinään ole olemassa. Joko siinä ei ole mitään merkityksillä raskautettua tai sitten merkityspaljous on lukijan vastaanottokykyä valtavampi ja siksi katoaa. Tilallisuuden vaikutelma on vahva. Kielessä ja maassa vaeltelu yhdistyvät matkustamisen, juhlimisen ja tutkimisen, eksymisen ja vieraaseen törmäämisen ja lahjoittamisen kuvaukseksi. Kaikki elämässä on vierasta.

Ehkä *Leimuava hiljaisuus* on puolueeton ihmettelijän muistikirja. Ihmettelijän, jolle muiden, tuntemattomien elämä riittää. Ehkä tätä ihmettelyä voi kutsua yhteisön tyhjyyden ja hiljaisuuden pyhittämiseksi. Siellä täällä jokin hetki tai kohtaaminen tiivistyy subjektien väliseksi minän ja sinän leikiksi, mutta sitten taas leikataan massat ja koneistot näkyviin, hetkeen ei jäädä. Jos haluaa lukea runoa, on itse nähtävä vaivaa (niin kuin niin usein nykyrunoutta lukiessa tuntuu), luettava lyhyitä vihjeitä syvyydestä uudelleen ja uudelleen. Vaikka syvyyssuuntaan viitataan kirjassa jatkuvasti, sinne ei opasteta. Virtanen ei jää selittämään mitään. ”Ei kai tule pysyvää nimeä”. Hän katsoo kaottisesti liikkuvasta pisteestä yhteisöjä, jotka siirtävät ja

siirtyvät. Tämä piste on se tarinallisuus ennen tarinaa, kertomuksen ulkopuoli ja esivalmistelut, korvasta riippumaton ääni.

* * *

Eräänä aamuna ensitöikseni, sängystä nousematta kurotan *Leimuavan hiljaisuuden* ja avaan sen jostain keskeltä.

63

Heräät asemalta kylmänä juhlapäivänä, nouset taas junaan, jäät pois jollakin kohdalla, joku on odottamassa, kerrotte kulkemiset ja alatte juhlan, irrotatte lipputangon – tuuli saa heilua vapaasti ja lämmittelijöille on kuivaa puuta, jonka loisteessa laulaa: olen hetken vain lunta, olet kirkasta tulta.

Runo 63 ilahduttaa heti ja miksi se sen tekee? Pitkä vakaa virke, jossa anonyymi intiimiys ja johdonmukainen absurdi tehti johdattavat katoavuuden ja käsittämättömyyden kysymyksien äärelle. Miksi en ilahtuisi.

* * *

51

Uponneen kaupungin kohdalla
hieka löytyy kyltti:

kija, ei kuka pysähtymättä

Kulkiko kukaan pysähtymättä?
Lukiko kukaan kulkematta?
Pysähtyikö kukaan lukematta?
Kerrostumissa kaupunki yhä,
kirjoitusten sirpaleina,
kulkijat kadonneet.

Teksti 51 on miltei ainoa selvästi säkeisiin aseteltu teksti (mutta ei se ole mikään syy väittää *Leimuavaa* runokirjaksi – runoutta se silti ilmiselvästi on). Saan kiinni sen muinaisuutta ja muinaisuuden kokemista vaalivista kysymyksistä. Sen rytmi on kuitenkin heikko, ja ”kyltti” (teoksen viestiketjuluonteelle ominaisesti) tuntuu heppoiselta... miksi jossain olisi ”kyltti”... koska tyhjänpäiväisyys on hiljaisuuden leimu?

Hetkittäin hiljaisuus myös paljastuu – se, mikä sysää viestintuotantoon ja -jakeluun. Tekstissä 31: ”Monta kertaa yritetään tavoittaa jollakin sipaisulla, tai silmät sulkemalla, kädet yhteen liittämällä, mikä värähti rinnan alla tai korvassa.” Ja mikä tarkkuus: ”jalat kenkiin”! Sitten:

Kuljetaan upottavia kohtia, pimeässä ei kuoppia erota, putoamisia ja kolauksia ei voi välttää, samalla on varottava ylhäältä puista roiskauttelevia eläimiä ja kaikkia niitä, jotka iskevät mistä tahansa, ihmisillä kainaloissa kiviä ja konepistooleja, rasahduskin saati välähdys merkitsee vaaraa, kompuroidaan ja ryömitään; muta, rapa ja löyhkät tarttuvat, avarilla paikoilla pistelevä tuuli kuivaa ja kovettaa moskan, silmää ei suljeta vaikeimmaksikaan hetkeksi, nukutaan jos päästään jonkinlaiseen katokseen, tai suojatta, jos pysytään kovemmalla alustalla.

Nyt on liikkeessä se mikä Michaux'n hörähtelevän katkerassa tiluskuvauksessa mätänee paikalleen. Tämä on henkilökohtaisen proosarunouden maailmanhistorian käännekohta.

Vaikka kuinka synkkää, katsotaan kuinka käy, nauretaan, huomautuksia satelee - - öiden mustuudessa lentävien lehtien alla puistellaan hyytävää hyhmää, nuokutaan mykkinä, siristellään turvonneita silmiä suojattomina pölyisessä paahteessa, hylätyt ajoneuvot ja ihmismassat estävät näkyvyyden, horjahdellaan uuvuttavassa odotuksessa, tungoksissa pysytään pystyssä toisiin nojaten - -

* * *

”Matkusta mielelläsi”. Kulkemisen raskaus? Miten vaikea on lukea. Lukukyvyn rajat kohtaa jokainen, joka lukee vierasta kieltä, outoja lauseita, uudenlaista poetiikkaa. Kaikki kokeellinen kirjoitus on myös tajuamisen koettelu. Käsittämisen rajojen kohtaaminen on kenties eräs arvokkaimmista kokemuksista, joita taide voi tuottaa. Tunnetun rajalle ja tuntemattoman äärelle tuominen. Tuolla rajalla ja äärellä voi tajuta, ettei kieli ole itsestään selvää. On vaikeaa lukea mitään. Lukemisen laatu on yhtä heikkoa kuin kirjoittamisen laatu, kokeellinen lukeminen yhtä harvinaista kuin kokeellinen kirjoitus. Tarkoitin kokeellisella tässä jotakin päämäärään pyrkivää ja jollakin tavalla systemaattista, pitkäjänteistä lukemista ja kirjoittamista, joka on omaksunut tapansa edes puolittain tietoisesti.

Leimuava hiljaisuus vääjäämättömästi, mutta epäsuoraan paljastaa, etten kykene lukemaan. Alan nähdä tekstissä monotoniasa, sokeudun sille. Näen vain sumua siellä missä on varioinnin rikkaus: en näe mitä sumu on, miten se nousee, muotoutuu, kulkee tuulella tai laskeutuu maan pintaan, kostuttaa. Havaintokenttä näyttää tyhjenevän, vaikka sen halki kulkee yhä uusia lauseita. Mikä tämän saa aikaan? Pakeneeko kirja tapojani lukea? Kohteet, joista on puhe, ohitetaan niin pian, etteivät ne kannattele tarinaa tai muita sen tasoisia lukemisen rakenteita. Niihin ei ehdi samaistua, ja vaikka päätän samaistua, päätös pitää vain muutaman sivun, niin tavatonta ja siksi voimia vievää on lukea toisin kuin on tottunut.

Miten lukea tuntien leimun? Entä jos se on paikoin hiipunut? Täytyy lukea puhaltamalla...

Leimuavasta hiljaisuudesta voi puhua puhumalla muusta: muusikko Eliane Radiquen kuoleman prosessia luotaava *Trilogie de la Mort* ja se mikä ei ole ajattelua... ystäväni tajusi Radiquen konsertissa, ettei se, mitä hän on kutsunut ajatteluksi, ole ajattelua. Epäilemättä sama erehdys on tapahtunut meille kaikille. Sosiaalinen mielensisäinen päätys, loputon kertomus on sijaistointi. Jotkut uskovat ja toivovat, että se jatkuu kuolemassakin. Se siirtyilee koko ajan, mutta milloin se muuttuu, on jo kyse muusta. Puhe muuttuu ilmestykseksi, miellelyhtymän rispaantuessa paljastuu mieli. Luetteloiden luettelo. Loputon monikko, jossa poissaoleva hehkuu. Hehkuu pois? Puhumalla muusta puhun *Leimuavasta hiljaisuudesta*.

Puhumalla melun muodoista kirja kertoo leimuavasta hiljaisuudesta. Sen ydinkohdat syventävät esiin loputtoman dynaamisen mahdollisuuden, jota kaikenkirjavat tarinat ja hokemat peittävät. Kirja saa ottamaan kevyesti vastaan kaiken, mikä on ainoa tapa altistua sille, mikä ei mitään ole. Vain kirjailijan mielikuviutus suodattimena. Monotonian lisäksi ja jokseenkin sen ansiosta leimuavassa vallitsee jatkuva uuden löytämisen mahdollisuus.

Voin lukea ymmärtämättä mitään. Tässä suuren osan puhetta subjektittomuus ja metakertomuksellisuus kannustavat lukemaan kuin televisiota, assosiaatiot ja pohdinta sammutettuina. Tai ehkä niin kuin lukee kortistoa, josta etsii mainintaa harvinaisesta käsitteestä – kaikki muu sulautuu epäselväksi massaksi, alitajuttuu.

* * *

Etnisyys on paljasta. Etnisyys on mentaalinen rakenne. *Leimuavan* suomi on hieman vierasta, typografinen ilme ei sellainen kuin on tapana, huolimaton ja siinä johdonmukainen. Miten ajatella kirjan etnisyyttä pidemmälle? Kuinka keinotekoinen kysymys... moottoripyöräilijän kotimaa on asfaltti. Mutta jollain tapaa *Leimuavassa hiljaisuudessa* toteutuu sellainen

suomalaisuuden etnofuturistinen fantasia, että olemme jotenkin irralliseurooppalaisia, tai pikemmin sellainen ihmisenä olemisen ei-etno-mutta-futuristinen fantasia, että olemme jotenkin irrallisesti ajattelevia olentoja maapallolla. ... paon viiva? Olisi helppo lähteä vetämään tällaisia tulkintakehyksiä *Leimuavan* päälle. Se on avoin.

Kuvaus on tarkkaa ja mielikuvituksellinen avointa. Kritiikki esimerkiksi valvontayhteiskuntaa kohtaan syntyykin näyttämällä, mitä tapahtuu, ei osoittamalla virheitä tai moraalisia ongelmia tapahtuvassa. Teurastamokuvauksesta edetään ydinvoimakritiikkiin energian siirron prosessia takaperin seuraamalla. Lukija moralisoi halutessaan – ja ehkä haluttomastikin, voimatta mitään moraalisen kertomuksen keloille itsessään. Milloin *Leimuava hiljaisuus* yltyy poliittisen osallistamisen retoriikkaan sotkee pian subjektien paljous ja häilyvyys poliittisen kertomuksen käsittämättömäksi. Mitä tämä kertoo yhteisten asioiden hoitamisesta? Ei ole yhteistä kokemusta – valtaa käyttävät identiteetit ovat alamaisia kerronnan tavalle, ahtaasti määrittyviä subjekteja, joihin epäselvästi määrittymättömien hallittujen joukot heijastavat vallan... Poliitikko on nukke, joka *Leimuavan hiljaisuuden* kielellisissä kamera-ajoissa katoaa – *Leimuavan hiljaisuuden* näkökulma ei tarraudu mihinkään totunnaisiin kulminaatiopisteisiin. Sen fiksaatio ja fetissi viestilappusista taas menee niin äärimmäisyyteen, että viestilappujen sisältö jää täysin huomiotta ja ainoastaan se, että on viestejä, huomionosoituksia ja kirjallisia kysymyksiä, äärettömästi, vie kaiken huomion.

Autopommi, miina tai satelliittiohjattu räjähdet tuhoaa salkkumiehet loistoautossa (teksti 17) – protestirallia muistuttaa toteamus ”edes jotkut säästyvät sisällä istuneiden kansioiden kuittauksilta, joilla monen mahdollisuudet oli siirretty mitätöitäviksi”. Neutraali – juuri niin – toteava puhunta tekee tästä kaikesta huomaamatonta – ja niinpä väitin kritiikissäni 2006 *Leimuavaa hiljaisuutta* epäpoliittiseksi.

Jotta draama tai merkitys välittyisi, on luettava kahdesti, kolmesti. Muuten virta vie mennessään.

Jos vaikutelma on tietoisesti tuotettu, harkittua poetiikkaa, on kirja nerokas. Jos ei, se on silti ainutlaatuista proosaa, jonka tuntu ei toistu miltei missään kirjallisuudessa – ja tietoisien poetiikan, joka siitä puuttuisi, voi sen avulla näin muodostaa.

Harkitsemattomuudesta kielivät huudahdukset ja luisuminen puolueelliseen lyhyeen lauselmaan, jollainen peittyisi pitkän virkkeen vuolaudessa ja jäisi ennemmin arvailun varaan. Miksei ilmaisu olisi harkitusti ristiriitaista. Valtarakennetta kritisoivat lauseet ovat kaksinapaisuudessaan ristiriidassa impressionistisen virkevirran poetiikan kanssa. Ehdottomuus kolahtaa pohjaan ja pysähtyy, kun suhteellinen virtailu ei osu mihinkään vaan päästää lävitseen kaiken ja lävistää.

Erityinen hetki varioidaan, monistetaan ja syntyy kulttuuri, toistava muuntoprosessi. Paperitehdas. Moottoripyöräily. Matkustus. Viestintä. Pian kulttuuria ei nähdä, mutta siitä tulee itseisarvoinen: mitään muutakaan, kulttuurin lähtökohtia tai päämääriä, prosessin vaiheita, ei nähdä. Tapahtuu vain.

Teksti 30: ”Ja senkin voi jakaa pois. - - Mitä yksinkertaisemmin: muuta rauhaa ei tule.”

* * *

”Kukaan ei kuuntele, sillä kaikki lukevat”

”Näinkin on kirjoitettu monen ihmisiän kertomukset”

”- - ahtaajille avautuu vain lyhyitä hetkiä sanoa muutama sana”

Teksti 12, runous on soluttautuja:

Erikoisella tavalla, aivan kuin sulkemalla silmät, annetaan merkintöjen avata pään sisälle, myös sydämen ja vatsan tienoilla, aivan muuta kuin se mitä juuri katsotaan suoraan silmät terävästi liikkuen: ei valkoisia mustalla merkittyjä sivuja, pöytätasoa ja sen reunalla hyllyyn kiinnitettyä punaista valaisinta, jossa on himmennetty polttimo, tai valoa hohtavaa ruutua, jonka jäljet täyttävät ja jonka kirkkautta ja värejä voidaan säädellä – vaan seurataan kaupungissa kadulla kulkevaa, joka jää näytöksiä tarjoavan oven lähistölle, toimettomuuden ja odottamisen väreillessä (toimintavalmiutta) jalkojen ja käsien pienissä liikkeissä, harmitellen tihkusadetta –

Sama ylitätkö rajoja huomaamattomana, mukana vietävä tarkastamattomana – läpivalaisu ei paljasta kertomusta, joka on kuljettu mieleen, painunut sydämen pohjaan, säteilee silmistä, jaetaan maksutta.

Lörpöttely – älykkyys joka menettää hetkellisesti kontaktin kokemukseen ja intoutuu nokkeluudestaan.

* * *

Gary Snyderin *Loputtomat vuoret ja joet* (suom. J. K. Ihalainen, Palladium 2010) on materiaalinsa ja näkökulmansa laajuudessa *Leimuavan hiljaisuuden* kaltainen (vai pitäisikö sanoa toisinpäin?). Snyderin pääosin säkeellinen kertova runo eroaa Virtasen proosamuotoisesta kertomusta välttelevästä kirjoituksesta toki monin tavoin. Snyderin ja Virtasen runoelmia yhdistää myös hengellinen sävy. Siinä missä Snyder on tunnustuksellisen buddhalainen, Virtasen hengellisyys on kontekstitonta ja kulttuuriin sitoutumatonta (kuten miltei kaikki muukin *Leimuavassa*). Aistimuksellinen ja kielellinen yhteys johonkin toiseen olemisen tilaan on *Leimuavassa* keskeinen. Snyder lähestyy samankaltaista yhteyttä symbolisemmin ja traditionaalisemmin, pyhien paikkojen, henkilöiden ja historioiden kertomisella: ”Me suoritamme Taramantran alttarille – // Om tare tuttare ture swaha tare tare tare / Om tare tuttare ture swaha tare tare tare / Om tare tuttare ture swaha tare tare tare” *Leimuavassa* pitäydytään inhimillisen kokemuksen luottavassa luotaamisessa: ”Aloitetaan ääni, vieras niin kuin itsekin olet vieras, vain siksi jotta erottaisitte, kuinka hiljaisuutta soitetaan.”

Myös kirjoittamiskonteksti on Snyderin runoelmassa selvä, jälkipuhe esittää sen suoraan. Virtasen kirjan suhteen lukija on omillaan. Kirjan synnyn kesto ja luonnetta voi vain arvailla. Kirja on ensisijainen, Virtanen toissijainen. Snyder taas... hän on elävä legenda ja runoutensa tuon legendan vanki, hyvässä ja pahassa.

* * *

Teksti 84 – maailma josta on puhe, ei ole tämä maailma, vaan jokin jossa hahmot pullahtavat esiin kertojan mielihalujen sattumuksista. Kertoja viihdyttää itseään. Naiivi, ponnistukseton poetiikka tuottaa toisinaan kirjoittajan yksityistä viihdettä, toisinaan se tuottaa lukijan yksityistä kokemusta.

Luettelojen luettelo... miltei kaikki kirjassa on vain tarkkailua, mutta kun tarkkailija osoittaa, että ”tuossa kulmikkaasti tuossa pyöreästi poimuilevan kuvioinnin”, sysää pronominin inessiivi tarkkailun vaikutelman samaistuvaan lähennykseen.

Ei valkoinen vaan läpikuultava aukeama.

Siinä, miten *Leimuava* käsittelee lappuja ja viestejä on jälkiä pataforasta, koska haluan lukea siten.

Merkitsevä poikkeama, yksi sana toisella kirjasimella: ”saapuvaa”. Kontekstista poistuva sana, joka ilmaisee ulkopuolelta soluttautuvaa jotakin. Kokeena satunnainen, merkitykseltään lukijan varassa.

* * *

13

Missä tahansa, minne tahansa kuvittelettekin tavoitteena olevan tilan, rauhallisen, mutta samalla, ei railakkaan mutta raikkaan, ja seesteisen, iloisuuden loistaessa, ei keveässä, mutta ei liioin liian syvässä, riemukkuudessa löytyvän hetken, jota pitää koossa yhteisyyden kesto, jossa se vallitsee; missä tahansa, kunhan se toteutuu kohdallanne. Muuten ei jakamista juuri riitä.

Lopun ”Muuten ei jakamista juuri riitä.” ei ole tyyli-rikko, kuten ajattelin, vaan sitoo katkelman kirjan kokonaisuuteen: ilman kuvatunkaltaisen kokemuksen kohtaamista lukijan on vaikea virittäytyä *Leimuavan hiljaisuuden* kielelle, ja ilman, että lukiessaan kohtaa kuvatunkaltaisen hetken, kirja ei läpäise lukutavan tottumusta. Ei tule jaetuksi lukemisesta huolimatta.

* * *

Asetelma, jossa ”oma perinne” ”viimein” ”otetaan vastaan 'yhtenä mahdollisena etnisyytenä’” on yhtä lailla keinotekoisien perinnesuhteen muodostamista kuin oli 1800–1900-lukujen kirjallisen kansallismentaliteetin tuottamisen prosessi. *Leimuava hiljaisuus* ei ole saman intensiteetin tuote kuin jokin Markku Lahtelan tuotanto. Joskin nykyinen mahdollisuus on pääasiallisesti yksityisten lukijoiden varassa. Miten nämä lukijat muovaavat ympäröivää mentaalista ekologiaa, on tuntematonta.

Ymmärrys jostakin poetiikasta on yleensä niin vajavainen, että sen seuraaminen tuottaisi vain karikatyyrin lähteestään. Jos koettaisi seurata Virtasen *Leimuavan hiljaisuuden* poetiikkaa, tulisi esimerkiksi ongelmaksi, missä määrin tietoista tai satunnaista työtä olivat kokonaisuuden muodostuminen tai yksityiskohtien välisten suhteiden virittäminen. Jos satunnaisesta poeettisesta prosessista tehdään kaava, kenen poetiikasta kaavassa on kyse?

* * *

Epäsymmetrinen elliptinen muoto. Varioiden palaavat katkelmat.

Välitappiin saapumisen kerrontaa. Levollinen ja kevyt syventyminen.

Kulttuurin kuoriutuminen ulos muodostaan. Kirja jossa ydin on muutamissa lauseissa ja kuoret ovat valtoimenaan esillä. Tuntuu etäisyys kuoren ja ytimen välillä. Mutta ei ole kyse muodon ja sisällön erosta. Pikemmin siitä, että väline on viesti. Jos sudenkorenon kotelo on viesti: sudenkorennosta. Kieli on viesti mistä? Yhteydestä erossa?

32

Voi, moniko voi katsella kysymättä mitään? Ja moniko kysyy vain: kuinka monta meitä – vain katselee?! Aina jotain aukenee, kuin kirja, puoliksi luettu. "Ai sä oot tullu jo tänne!"

Nyt tarkkana! Tällä kohtaa sankarit alkavat erottua, heidän puutteellisuuksistaan kerrotaan esikuvallisuutena: sinäkin muistat hetken onnellisuutesi! Ojennatko kaidan käden, hymyilet suloisesti, katsot kohti? Entä sinä, päästätkö parran seasta: kerromme kuitenkin, edes vähän!? Yhä kirkkaat kukat välähtelevät: auki, auki! Juostaan pitkin pihoja: ehtisitkö, ehtisitkö? Ei kai tule pysyvää nimeä ihmeelle?